

Bc. Lucie Staňková
Psychologické aspekty umírání a smrti
Posudek oponenta diplomní práce

Práce je věnována dnes aktuálnímu tématu umírání a smrti. Již při prvotním seznámení je zřejmé, že se autorka tématem zabývala do hloubky a podrobně. Svědčí o tom téměř 100 stran literárně přehledové části a přes 60 stran části empirické. Jako poznámka na okraj budiž uvedeno, že myšlenka Jaro Křivohlavého, s níž autorka práci začíná, nastolující vědomí a sepětí lidského života jako příběhu, který spěje od svého počátku k závěru, se právě v těchto dnech naplnila na něm samém, když nás opustil a my si jej i v souvislosti s těmito tematickými okruhy jeho práce vděčně připomínáme. Snad jen to ve výroku, že život má svůj počátek v narození by bylo na místě vztáhnout již k početí (zde je to však jistě míněno s určitou literární nadsázkou). Hlubšímu a osobnímu vztahu pisatelky k tématu rozumím plněji i v souvislosti s tím, co je řečeno v úvodním poděkování, když vzpomíná své maminky, která již zemřela.

Literárně přehledová část je založena ze široka. Autorka vidí smrt a umírání v kontextu zdraví a nemoci, vymezuje různé aspekty smrti. Uvádí nás do pojmu thanatologie – mezioborového odvětví zabývajícího se smrtí a umíráním. Představuje různé podoby procesu umírání i následné smrti. Dospívá k psychologické stránce fenoménu, se sečtělostí a velmi dobrou znalostí věci líčí vývoj chápání smrti u dítěte. Zastavuje se podrobněji u strachu ze smrti a dalších emocí se smrtí spjatých. Přibližuje s odkazem na Kübler-Rossovou. Snáší pak pohledy na rozličné sociální a psychologické aspekty tématu, jako je např. jev tabuizace smrti. Srovnává podmínky umírání doma za účasti blízkých osob a v ústavech či zdravotnických zařízeních. Dostává se tak k problematice paliativní péče a hospicového hnutí.

V oddíle Smrt a psychologie podává autorka příkladným způsobem přehled názorů a postojů ke smrti v pohledu klasických hlubinně psychologických směrů. I tato část práce je přehledná, srozumitelná, pečlivě zpracovaná. Zvláštní pozornost věnuje pak otázkám psychoterapie, zejména se zastavuje u terapie regresní s odkazy na Moodyho, Grofa a Dragomnireckého, jehož hlubinnou abreaktivní terapii rozebírá podrobněji. Naznačuje kritické výhrady zavedených psychoterapeutických škol vůči tomuto přístupu. Osobně se mi zdá, že tyto výhrady jdou dál než k problematickému odbornému vzdělání terapeutů hlubinné abreaktivní psychoterapie.

Za velmi přínosnou považuji kapitolu o lidské konečnosti, jež je pojata komplexně a do hloubky a týká se takových témat, jako je smysl našeho života či podíl spirituality v našem osobním životě. S odvahou se zamýšlí nad těmito tématy v perspektivě věřících a nevěřících lidí, thanatologie tu dostává podobu eschatologie, autorka se dostává i k úvahám nad smyslem utrpení v životě člověka. Někde tu „plaše“ prosvítá i její osobní postoj, což zasluží plného respektu (str. 78), zároveň vybízí k možná ještě většímu úsilí o vyváženost. V této souvislosti se zabývá i s dalšími v úvahu připadajícími řešeními základních existenciálních otázek, jako jsou různé podoby učení o reinkarnaci či spiritismus. Autorčiny znalosti jsou v této oblasti úctyhodné a zahrnují i zahraniční literaturu (vedle anglické i španělskou). Se zájmem se čte i bystré shrnutí problémů zážitků v blízkosti smrti (near-death experiences). Zasvěceně tlumočí zejména názory Raymonda Moodyho a Elizabeth Kübler – Rossové.

Podává poučený přehled těchto fenoménů podle dostupné literatury. Pokud jde o jinak zaužívaný pojem „Lazarův syndrom“, dal bych spíše přednost tomu nazývat jej „lazarovským syndromem“, vždyť v daném případě nejde o syndrom Lazarův, ale toho konkrétního člověka ve stylu toho, co snad zažil biblický Lazar.

V empirické části klade si diplomandka za cíl přispět k objasnění toho, jak fenomén smrti a umírání prožívá současný člověk, jak se budou v tomto směru lišit staří a mladí, nakolik je smrt spojena s úzkostí, jak dnešní člověk pojímá smrt a jak se dívá na ne/konečnost života. Zvolila kvalitativní přístup, projekt realizovala na 28 dobrovolnících (15 ženách a 13 mužích) ve věku od 22 do 67 let (s převahou mezi 23 a 28 roky). Autorka aplikovala na probandech polostrukturovaný rozhovor, metodu volných asociací a kresbu na dané téma. Rozhovor trval asi 15 – 20 minut, byl nahrán. V rozhovoru se autorka dotýkala témat, jimiž se zabývala v úvodní části práce. Výslovně zmiňuje zabezpečení etické stránky průzkumu (informovaný souhlas, etická neutralita). Samotnému výzkumu předcházela předvýzkum s 5 jedinci, kteří však neuplatnili k zadaným metodám výhrady či kritiku, takže procedura byla zachována v původně navržené podobě. Autorka před prezentací výsledků nastiňuje princip zakotvené teorie, z něhož vychází.

Dále pak diplomandka předkládá výsledky. Začíná asociacemi ke slovu smrt. Zjišťuje první setkání respondentů se smrtí i věk, kdy k tomu došlo, zachycuje příslušné pocity. Shledává, jak dalece se v původní rodině probandů o smrti hovořilo i to, zda o ní mluví ve své nynější rodině a se svými dětmi. Zjišťuje charakter přemýšlení a představ o vlastní smrti, případný strach ze smrti a dále představy o případném životě po smrti. Zjišťuje také osobní zkušenost probandů se smrtí i zpracování tohoto zážitku. Zvláště se zabývá analýzou kreseb počínaje barvami, dále pak obsahem těchto kreseb.

Svoje zjištění autorka shrnuje a podrobuje je diskusi, konfrontuje je s výsledky dalších diplomních a bakalářských prací, a srovnává je s nálezy průzkumu Cesty domů. Možná by již takto získaný materiál stál za to, aby se naznačily některé potřeby umírajících lidí a přístupy, které by z psychologického (a lidského) hlediska mohly vyrovnání s umíráním a smrtí ulehčit. Bylo by nejspíš i možné zaujmout postoj k tomu, jak by výchova dětí ve vztahu k fenoménu smrti a umírání proti nynější spíše tabuizující praxi mohla z psychologického hlediska vypadat.

Na okraj, mimo vlastní hodnocení zdařilé práce, vyslovuji domněnku, že tato práce má svou funkci i v procesu vyrovnávání s vlastními zkušenostmi se smrtí blízkých osob a podle potřeby doporučuji (event. nabízím) terapeutické dopracování.

Práce je doplněna osmi stranami seznamu literatury, v přílohách pak nalezneme ukázky rozhovoru i kreseb.

Považuji tuto práci za velmi solidní, do hloubky zpracovanou, která se určitě může stát východiskem pro práce další, zjišťující podrobněji některé aspekty problematiky. Navrhuji hodnotit tuto diplomní práci jako výbornou. Při obhajobě bych rád od diplomandky slyšel něco z praktických důsledků jejích zjištění pokud jde o výchovu dětí a doprovázení umírajících.

